

A short, solid red horizontal line is positioned above the main title.

Verantwoord beleggen

Kwartaalrapport 2e kwartaal 2018

Inhoudsopgave

1. VOORWOORD	3
2. THEMA ONDER DE LOEP: BIODIVERSITEIT	4
3. POSITIEVE SELECTIE	6
3.1 ESG-SCORE	6
3.2 VOORBEELDEN	6
4. GROENE OBLIGATIES	7
4.1 DUURZAME BOSBOUWPROJECTEN.....	7
4.2 GREEN BOND PRINCIPLES.....	7
5. ENGAGEMENTS & STEMMEN	8
5.1 INZICHT IN ENGAGEMENTS	8
5.2 INZICHT IN STEMMEN.....	9
6. NIEUWE UITSLUITINGEN	11
6.1 BEDRIJVEN.....	11
6.2 LANDEN	12
7. APPENDIX: UITSLUITINGSLIJSTEN	13
7.1 BEDRIJVEN.....	13
7.2 STAATSOBLIGATIES.....	15
8. DISCLAIMER	17

COPYRIGHT 2018

ACTIAM behoudt alle rechten (inclusief auteursrechten, handelsmerken, patenten en elk ander intellectueel eigendomsrecht) met betrekking tot alle informatie in deze publicatie (inclusief alle teksten, grafische afbeeldingen en logo's). U mag de informatie in dit document in geen enkele vorm kopiëren, publiceren, distribueren of reproduceren zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van ACTIAM.

1. VOORWOORD

Biodiversiteit staat hoog op de agenda van bedrijven, overheden en wetenschappers. Desondanks besteden vermogensbeheerders en -bezitters nog relatief weinig aandacht aan het integreren van biodiversiteit in hun financiële analyses. ACTIAM heeft biodiversiteit onderdeel gemaakt van haar strategie op duurzaam landbeheer. Hierbij worden ecosystemen en de bestaansmiddelen van de lokale bevolking in stand gehouden, nu en in de toekomst.

Naast het voeren van gesprekken en het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen op thema's gerelateerd aan biodiversiteit, zet ACTIAM zich actief in om meer inzicht te kunnen bieden in de impact van haar beleggingen. In 2017 is ACTIAM daarom samen met ASN Bank het Platform Biodiversity Accounting Financials (PBAF) gestart. PBAF heeft twee doelen.

- Inzicht krijgen in het biodiversiteitsverlies waarvoor financiële instellingen verantwoordelijk zijn.
- Methodieken inventariseren om biodiversiteit te meten.

Naast de PBAF levert ACTIAM een actieve bijdrage aan de Community of Practice van het EU Business @ Biodiversity Platform. De deelnemers van dit platform bespreken de verbinding tussen zakelijke activiteiten en biodiversiteit. Hierin worden ervaringen en methodieken gedeeld om inzicht te krijgen in het biodiversiteitsverlies en hoe dit financiële risico's inzichtelijk kan maken. Naast financiële instellingen uit de hele Europese Unie zijn in het initiatief ook partijen betrokken die innovatieve financiële producten op het gebied van klimaat en biodiversiteit op de markt brengen.

Via werkgroepen probeert ACTIAM een antwoord te formuleren op prangende vragen, zoals wat de definitie van biodiversiteitsverlies is en hoe financiële instellingen biodiversiteitsverlies kunnen compenseren. Kortom: hoe zorgen we ervoor dat de biodiversiteit van onze beleggingen gewaarborgd blijft of zelfs toeneemt? Voorbeelden zijn vleermuis- en vogelnestkasten in woonhuizen en gebruik van verantwoorde materialen, zoals FSC-gecertificeerd hout.

In dit kwartaalverslag wordt daarom, naast de reguliere onderwerpen over onze activiteiten in het tweede kwartaal van 2018, verder ingegaan op het thema biodiversiteit. Hierbij wordt er ingegaan op recente voorbeelden van hoe biodiversiteit impact kan hebben op bedrijven en wat de moeilijkheden zijn in het concretiseren van deze impact.

2. THEMA ONDER DE LOEP: BIODIVERSITEIT

Biodiversiteit is de hoeksteen van ons natuurlijk kapitaal. Onder natuurlijk kapitaal wordt verstaan de voorraden natuurlijke hulpbronnen als planten, water, mineralen en dieren en de processen waardoor deze beschikbaar komen (zoals bijv. een gezonde bodem, gezonde bossen en oceanen). Al deze zaken vallen onder het begrip 'ecosysteemdiensten'. Van landbouw tot de energiesector en van mijnbouw tot de farmaceutische sector: de meeste bedrijven kunnen niet zonder deze ecosysteemdiensten die biodiversiteit beschikbaar maakt. De totale waarde van de ecosysteemdiensten die een open oceaan levert, is becijferd op 490 int\$/ha/jaar. Natte kustgebieden leveren een geschatte waarde van maar liefst 190.000 int\$/ha/jaar.¹

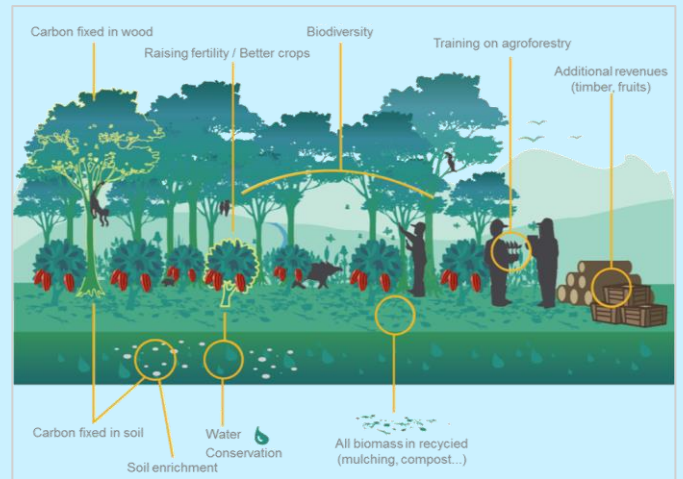
Behalve dat biodiversiteit van essentieel belang is voor diverse sectoren, heeft het ook hoge prioriteit bij overheden en binnen de academische wereld.

Biodiversiteit is één van de negen maatstaven voor de draagkracht van onze planeet (planetary boundaries), gekoppeld aan zeven duurzame ontwikkelingsdoelen van de VN (expliciet SDG 14 en 15), onderwerp van een VN-verdrag en de focus van een platform van de Europese Commissie. Het onderwerp staat bij veel belanghebbenden dan ook hoog op de agenda staat.

BIODIVERSITEIT IN DE PRAKTIJK

Het is daarom niet verrassend dat veel bedrijven hun activiteiten in het kader van duurzaam ondernemen en beperking van de ketenrisico's inmiddels afstemmen op het voorkomen van biodiversiteitsverlies. Zo stimuleert Starbucks haar boeren om koffie in de schaduw te verbouwen door bomen te planten die niet alleen als habitat dienen voor natuurlijke ongediertebestrijders en bestuivers, maar tegelijk ook de bodemgesteldheid verbeteren². In Spanje maakt Aqualia, een aanbieder van water-infrastructuur, ten behoeve van een doeltreffend waterbronbeheer gebruik van hydraulisch inzaaien, een methode voor het herbeplanten van grond en het voorkomen van bodemerrosie³. Ondertussen ontwikkelt PharmaMar ingrediënten voor geneesmiddelen geïnspireerd op natuurlijke moleculen die worden aangetroffen in mariene ecosystemen. Daarbij maakt zij geen gebruik van gemechaniseerde sleepnetvisserij of baggerwerkzaamheden, maar van diepzeeduikers die handmatig monsters verzamelen. Dit alles ter bescherming van de lokale flora en fauna³.

Een voorbeeld van waardecreatie

Bij boslandbouw wordt het planten van bomen of struiken gecombineerd met het verbouwen van gewassen ter versterking van de biodiversiteit, bodemverrijking, voorkomen van erosie, terugdringen van plagen en ziektes om zo de landbouwopbrengsten te vergroten.

Bron: <http://www.purprojet.com/agroforestry-and-reforestation/>

In al deze voorbeelden worden door het bevorderen van biodiversiteit en/of het voorkomen van het verlies daarvan langetermijnrisico's beperkt en zakelijke kansen gecreëerd.

Unilever kijkt bijvoorbeeld naar biodiversiteit in hun supply-chainstrategieën via hun Biodiversity Action Plan en 2020 Net Zero Deforestation-doel en neemt actieve stappen om diverse maatregelen te implementeren. Hierdoor wordt de duurzaamheid van de landbouwsystemen op de lange termijn gewaarborgd. Andere bedrijven vormen daarentegen een beleggingsrisico (zoals Wal-Mart Stores Inc.). Dit bedrijf heeft via het ontwikkelen van land voor hun activiteiten consequent een negatieve impact op biodiversiteit door de vernietiging van de leefomgeving die bekend staat als thuishaven van bedreigde soorten.

De vraag is dus waarom vermogensbeheerders en -bezitters nog steeds niet met een strategisch oog naar biodiversiteit kijken en waarom biodiversiteit tot op heden niet gewoon deel uitmaakt van een verantwoorde beleggingsstrategie?

¹ Rudolf de Groot et al (2012), Global estimates of the value of ecosystems and their services in monetary units

² Starbucks, Sustainability is at the heart of Starbucks coffee sourcing

³ Iberdrola, Catalogue of good business practices in biodiversity management

MOEILIJK TE CONCRETISEREN, MAAR EEN GROEIEND BELANG

Onze ervaring leert dat daar twee belangrijke redenen voor zijn. Anders dan andere aspecten van natuurlijk kapitaal is het financiële belang van biodiversiteit (“diversiteit binnen soorten, tussen soorten en van ecosystemen”) nog niet in het economische denken verankerd⁴. In tegenstelling tot de relatief directere gevolgen en risico’s van bedreigde voorraden mineralen of waterreserves, wordt biodiversiteitsverlies als indirect risico aangemerkt. Dit heeft te maken met de complexe dynamiek van ecosystemen en met het aantal benodigde interacties tussen de verschillende spelers binnen een ecosysteem om natuurlijk kapitaal te genereren.

Ten tweede zijn biodiversiteit en het verlies daarvan voor veel belanghebbenden en met name voor financiële instellingen moeilijk in cijfers uit te drukken. Er is geen consensus over welke indicatoren van belang zijn of praktisch gezien gemeten kunnen worden. Ook is er geen eenduidigheid over welke aanpak moet worden gehanteerd; niet alleen voor de ecologische voetafdruk, maar ook voor alternatieve cijfers over preventieve schadebeperkende strategieën. Voorts blijven de verslaggeving en data op ondernemingsniveau uiterst versnipperd, wat het ontwikkelen van methodologieën bemoeilijkt.

ACTIAM is van mening dat rekeninghouden met biodiversiteit van fundamenteel belang is voor haar verantwoorde beleggingsbeleid. Biodiversiteit sluit niet alleen aan bij de kernthema’s van ACTIAM; biodiversiteit heeft invloed op en wordt beïnvloed door land, water en klimaat, maar genereert op de lange termijn ook financiële en maatschappelijke rendementen.

Vermogensbezitters hebben een specifiek financieel belang bij het in acht nemen van biodiversiteit. Momenteel focussen veel institutionele beleggers zich uitsluitend op de effecten van klimaatverandering als onderdeel van de bredere context rondom afstemming op het 2°C klimaatdoel van Parijs. Het wordt echter steeds belangrijker om ook de mogelijke financiële risico’s in te schatten die gekoppeld zijn aan biodiversiteitskwesaties, zoals ontbossing, verandering van landgebruik en vernietiging van ecosystemen. In het bijzonder, omdat deze kwesaties de koolstofafvang en -opslagcapaciteiten beïnvloeden, om nog maar te zwijgen van de materiële risico’s over verlies aan biodiversiteit in bepaalde sectoren. Naast bedrijven zoals het eerdergenoemde PhamaMar (waarvan de ontwikkeling van farmaceutische producten rechtstreeks afhankelijk is van de biodiversiteit van mariene ecosystemen) zijn bedrijven die afhankelijk zijn van natuurlijk kapitaal en ecosysteemdiensten kwetsbaar voor dergelijke risico’s.

Van 265 bedrijven in 6 industrieën (gediversifieerde metalen, voedingsproducten, olie en gas, papierproducten en bosbouw, edele metalen en staal) rapporteert 80% al over biodiversiteit en natuurlijk kapitaal in de vorm van geïdentificeerde risico’s.⁵ Bovendien nemen regeringen (bijvoorbeeld Frankrijk) in toenemende mate biodiversiteit op in hun regeringsbeleid, wat beleggingskansen zou kunnen bieden.

ROL VOOR BELEGGERS WEGGELEGD

Alle beleggers kunnen binnen hun portefeuille biodiversiteit een rol laten spelen en impact creëren, bijvoorbeeld door beleggingen in groene obligaties. Zo heeft ACTIAM in 2017 een deel van ons vermogen belegd in deze categorie en daarmee bijgedragen aan SDG’s 14 en 15 (leven op het land en in het water). Ook kunnen beleggers het belang van een goede verslaggeving inzake biodiversiteit blijven benadrukken door een methodologie te implementeren voor het beoordelen van zogenaamde green en social bonds.⁶

Actief eigenaarschap kan ook een instrument zijn om binnen beleggingen aandacht te besteden aan biodiversiteit. Zo heeft ACTIAM dit jaar 15 bedrijven in Azië, Latijns-Amerika en Europa aangesproken (via ons engagementprogramma) op biodiversiteitsonderwerpen. Het betrof bedrijven in de sectoren olie en gas, papier, voedingsmiddelen, metaal en mijnbouw. Ook kunnen beleggers hun stemrecht uitoefenen inzake initiatieven ter voorkoming van ontbossing en verontreiniging door pesticiden en bescherming van de volksgezondheid en bestuivers.

Vermogensbeheerders nemen veelal het initiatief tot het delen van kennis rondom biodiversiteit. ACTIAM neemt de leiding bij de dialoog over het bepalen van de ambities in het EU-platform Bedrijven @ Biodiversiteit. Ook werken wij samen met ASN Bank, CDC Biodiversité en andere partners aan de ontwikkeling van een methode voor het meten van de biodiversiteitsvoetafdruk voor financiële instellingen. Daarnaast werken wij samen met het Cambridge Conservation Initiative om biodiversiteit te integreren in waarderingsin het kader van het Natural Capital Protocol.

Wij zijn dan ook van mening dat beleggers zelf het initiatief moeten nemen om biodiversiteit in hun beleggingsbeslissingen te integreren. Gezien de initiatieven en platforms zoals het Business and Biodiversity Offset Programme (BBOP), de Conferentie van de Partijen (COP) inzake het VN-verdrag Biologische Diversiteit en de door ACTIAM ondertekende Cancun Business and Biodiversity Pledge, lijkt het momentum daar voor beleggers. Een bemoedigende ontwikkeling met potentieel positieve effecten voor zowel ons financiële als ons natuurlijke kapitaal.

⁴ The Convention on Biological Diversity (www.cbd.int)

⁵ MacLaughlin et al. (2015). Biodiversity in the Spotlight? Assessing the coverage and quality of reporting on the issues of land use, biodiversity, water and product sustainability by companies worldwide

⁶ ACTIAM (2018) ESG integration in green and social bonds

3. POSITIEVE SELECTIE

Wij geloven dat bedrijven die verantwoord te werk gaan, ESG-gerelateerde risico's goed mitigeren en actief bijdragen aan de Sustainable Development Goals (SDG) van de Verenigde Naties, beter zijn voorbereid op de toekomst. Daarom willen we actief in deze bedrijven beleggen.

3.1 ESG-SCORE

Om bovenstaande doel te bereiken integreert ACTIAM duurzaamheidsinformatie structureel in het beleggingsproces. Wij doen dit door voor de landen en bedrijven waarin we kunnen beleggen een duurzaamheidsscore te berekenen: de 'ESG-score'. Deze score geeft niet alleen weer wat het beleid van de entiteit is, maar ook wat het daadwerkelijke gedrag is. Een bedrijf kan namelijk goed beleid hebben, maar als dat niet wordt uitgevoerd zegt het weinig over de werkelijke duurzaamheid.

3.2 VOORBEELDEN

Door niet-financiële informatie te combineren met financiële informatie, kan ACTIAM beleggen in die bedrijven die op financieel én op ESG-gebied aantrekkelijk zijn. In de beleggingen waarbij dit in de afspraken is opgenomen, stuurt ACTIAM op een ESG-score die zo hoog mogelijk is, maar altijd hoger dan die van de relevante benchmark, zodat onze portefeuilles altijd duurzamer zijn dan deze benchmark.

Een aantal voorbeelden van bedrijven die een hogere of lagere score krijgen in onze methodiek:

- **Fresenius Medical Care (+):** In 2018 heeft het bedrijf een boete betaald van 3,5 miljoen dollar wegens de aanklachten over patiënten privacy in de Verenigde Staten. Daaropvolgend heeft het bedrijf haar data security procedures aangescherpt met interne controles en een gereviseerde procedure op data toegang en encryptie. Ook hebben ze een veel lager nummer van product re-calls gerealiseerd. Het bedrijf krijgt daarom een hogere ESG score dan in het eerste half jaar. Fresenius heeft daarmee een positief ESG momentum.
- **Cigna Corporation (+):** Cigna laat een positieve trend zien bij het managen van ESG gerelateerde risico's. Cigna heeft een robuuste consumenten georiënteerde tool ontwikkeld, welke een positieve verandering is richting gezondheidszorg waar de consument centraal staat. Cigna's mobiele app biedt verschillende tools aan om gezondheidszorg meer inzichtelijk te maken voor consumenten. Cigna ontvangt daarom een hogere ESG score in het tweede half jaar dan in het eerste halfjaar.
- **Jack Henry & Associates (+):** Als leverancier van technische oplossingen voor uitbetalingsprocessen, heeft Jack Henry & Associates een hoge blootstelling aan risico's omtrent het aantrekken en vasthouden van hoog opgeleide mankracht. Om deze risico's te mitigeren heeft het bedrijf bewuste management initiatieven ondernomen die hebben geholpen om in de lijst van beste werkgever te komen in Forbes America's Best Employers for 2017. Dit heeft niet alleen geleid tot retentie onder werknemers, maar ook tot een verbetering in 'corporate governance' activiteiten, onder andere in de board structuur en uitbetaling van de bestuursleden. Door deze verbetering ontvangt het bedrijf een hogere ESG score dan in het eerste half jaar.
- **Danske Bank (-):** Danske Bank is door recente ontwikkelingen (april 2018) betrokken bij serieuze aanklachten omtrent fraude en omkoping in de bedrijfstak die actief is in Estland. Via een Deense krant kwam aan het licht dat Danske Bank een te lichte controle had op witwaspraktijken. Deze te lichte controles zouden tot witwassen hebben geleid vanuit Rusland, Azerbeidzjan en Moldavië. Door deze controversie heeft ACTIAM dit bedrijf de score naar beneden bijgesteld.

4. GROENE OBLIGATIES

Groene obligaties passen bij de ambitie van ACTIAM om voor haar klanten zo breed mogelijk bij te dragen aan de financiering van duurzame ontwikkelingsdoelen. Het afgelopen kwartaal investeerden wij in nieuwe leningen in zowel binnen- (ABN Amro, Obvion, Tennet) als buitenland (Berlin Hyp, Landesbank Baden-Wuerttemberg, Caja Rural de Navarra, BNP Paribas en Nordic Investment Bank). Daarmee droegen we onder andere bij aan de hypothecaire financiering van de meest energiezuinige woningen en kantoren in Nederland en Duitsland, windparken op de Noordzee, plattelandontwikkeling in Spanje en openbaar vervoer in Italië. Oftewel aan oplossingen voor de klimaatproblematiek. En dat maakt groene obligaties als belegging zo mooi. Hetzelfde financiële rendement met als voordeel dat klanten weten welke projecten precies worden gefinancierd.

4.1 DUURZAME BOSBOUWPROJECTEN

ACTIAM investeert via groene obligaties in de duurzame bosbouwprojecten van Caja Rural de Navarra. Als coöperatieve bank levert deze bank financiële diensten aan haar klanten in drie regio's in Spanje: Baskenland, Navarra en La Rioja. De Navarra-regio kent met 42% aan bosgebied én biosfeerreservaten veel natuurschoon. Vandaar dat duurzame bosbouw als aparte financieringscategorie is opgenomen voor de uitgifte van de 2de groene obligatie van deze bank. Met duurzaam bosbeheer doelen wij op de bescherming, herstel en behoud van bossen met respect voor de rechten van de lokale bevolking en bosarbeiders. Wat is de impact dan? Dankzij de 1ste groene obligatie uit 2016 is de regio meer dan 400 hectare aan bossen rijker geworden. Hiermee draagt de obligatie bij aan doel 15 van de SDG's, waarbij bescherming van biodiversiteit centraal staat. De verwachting voor de 2de uitgifte is dat deze hoeveelheid zal toenemen.

4.2 GREEN BOND PRINCIPLES

ACTIAM is het afgelopen kwartaal door de leden van de Green Bond Principles (GBP) verkozen tot nieuw bestuurslid. De GBP zijn vrijwillige richtlijnen, die transparantie en verantwoording aanbevelen. Ook wordt de integriteit bevorderd bij de verdere ontwikkeling van de markt voor groene obligaties, door een duidelijk proces rondom de uitgifte van een groene obligatie te hanteren. Wij zijn van mening dat de GBP ook een essentiële rol moeten spelen om de komende tien jaar een groter bereik, meer ambitie en liquiditeit te brengen in de markt voor groene obligaties.

Met de bestuurspost kan ACTIAM een waardevolle en actieve bijdrage leveren om de groene standaarden verder te ontwikkelen. Onduidelijkheid over de definitie van wat er nou eigenlijk groen is helpt de markt immers niet verder. De verwachting is dat ACTIAM in de toekomst gebruik kan maken van een Europees raamwerk dat moet bepalen wat precies een "groene" investering is en wat niet. Tot het zover is, hanteert ACTIAM haar eigen definitie⁷ die onlangs is aangescherpt om te voorkomen dat het obligaties aankoopt die slechts "groen" zijn in de naamstelling.

⁷ https://www.actiam.nl/nl/documenten/verantwoord/documents/visie_op_beleggen_in_groene_en_sociale_obligaties.pdf

5. ENGAGEMENTS & STEMMEN

ACTIAM gelooft dat impact gecreëerd kan worden door gedragsverandering. Actief aandeelhouderschap (engagement en stemmen) kan gedragsverandering bij bedrijven stimuleren. Bijvoorbeeld door te stemmen voor aandeelhoudersresoluties op aandeelhoudersvergaderingen. En door het gesprek aan te gaan met bedrijven om ze te laten weten welke verbeteringen ze moeten doorvoeren.

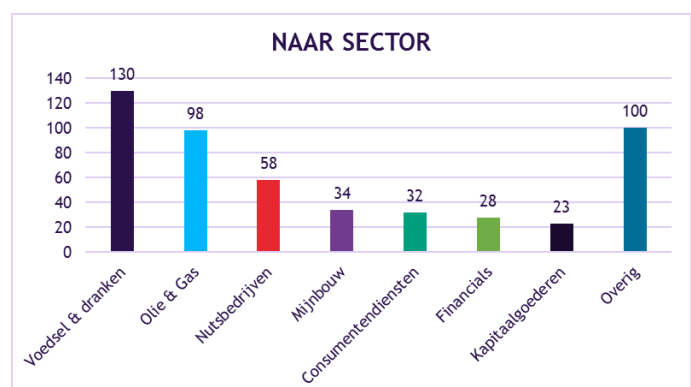
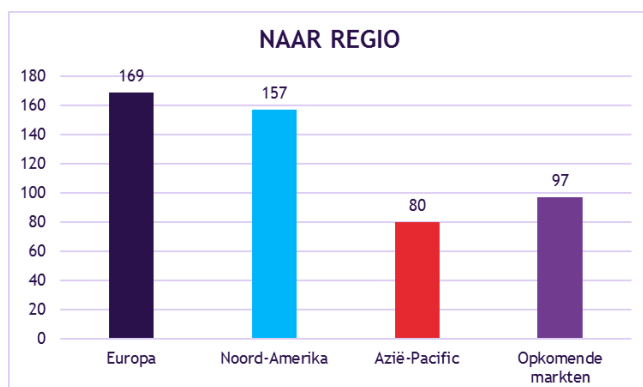
5.1 INZICHT IN ENGAGEMENTS

In een engagementproces spreekt ACTIAM met vertegenwoordigers van bedrijven, bijvoorbeeld Investor Relations en het management of de persoon die verantwoordelijk is voor duurzaamheidsonderwerpen. Als een bedrijf te maken heeft gehad met controverses, wordt gekeken naar de oorzaak daarvan en laat ACTIAM aan het bedrijf weten wat het moet verbeteren om aan de Fundamentele Beleggingsbeginselen⁸ van ACTIAM te voldoen. Daarnaast gaat ACTIAM proactief het gesprek aan met bedrijven die verbeteringsmogelijkheden hebben, om controverses te voorkomen.

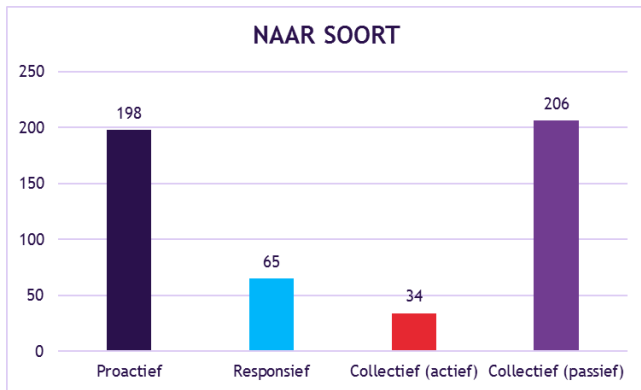
In dit hoofdstuk vind u informatie over de engagements die ACTIAM zelf voert of in samenwerking met andere financiële instellingen of externe organisaties. De verbeteringen die bedrijven doorvoeren worden bijgehouden door middel van mijlpalen. Deze mijlpalen meten de werkelijke stappen die een bedrijf zet tussen het bespreekbaar maken van de zorgen die ACTIAM heeft en het maken van concrete verbeteringen in beleid en gedrag. De uitleg van de mijlpalen wordt weergegeven in onderstaande tabel.

Mijlpaal	Toelichting
0	Eerste correspondentie verstuurd
1	Eerste correspondentie verzonden en ontvangst bevestigd door het bedrijf
2	Doelstellingen van het engagement zijn in meer detail besproken met het bedrijf
3	Bedrijf reageert met relevante informatie of belooft het probleem intern aan te kaarten
4	Bedrijf ontwikkelt en publiceert (aan ACTIAM of publiek) een geloofwaardige strategie of formuleert heldere doelstellingen om het probleem aan te pakken
5	Bedrijf toont aan dat de strategie wordt geïmplementeerd of dat de doelstellingen zijn behaald

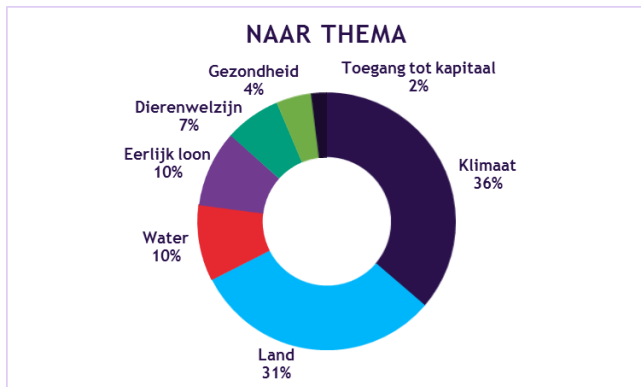
Engagements - Totaal (503)

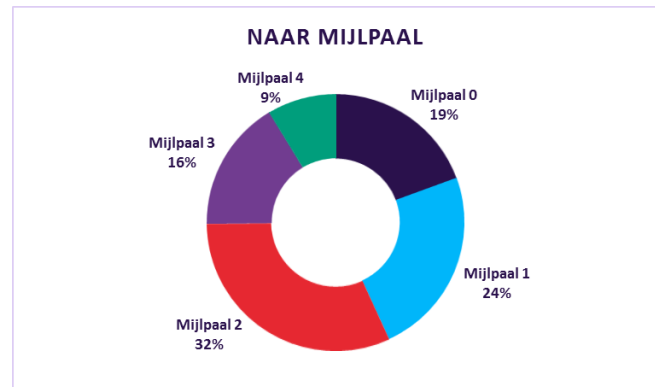
⁸ https://www.actiam.nl/nl/documenten/verantwoord/documents/Fundamentele_Beleggingsbeginselen_Bedrijven.pdf

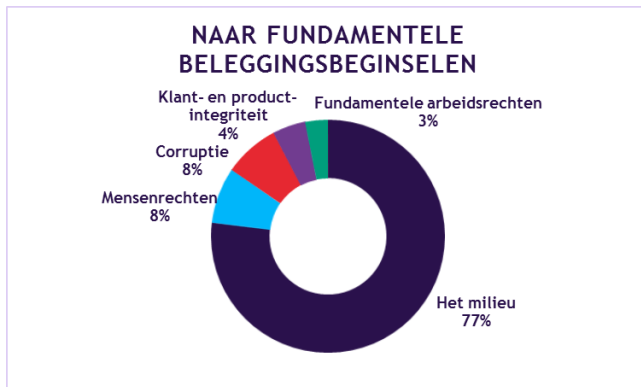
Engagements - Proactief (157)

Engagements door ACTIAM (139)

Engagements - Responsief (65)

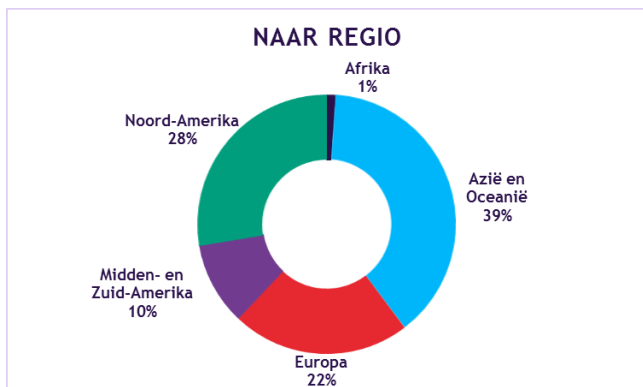
5.2 INZICHT IN STEMMEN

In het tweede kwartaal van het jaar vinden in een groot deel van de wereld de jaarlijkse Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA) plaats. ACTIAM stemde in deze periode op vergaderingen van bedrijven in bijna 50 landen wereldwijd. De belangrijkste regio op het gebied van ACTIAM's holdings is de Verenigde Staten (VS). Bedrijven in de VS zijn gevoelig voor aandeelhoudersactivisme, gezien de prevalentie van bedrijven in sectoren met uitdagende duurzaamheidskwesties en de relatief lage drempels voor aandeelhouders om resoluties in AVA's in te dienen. ACTIAM is van mening dat actief aandeelhouderschap niet alleen de consistente uitoefening van stemrechten op AVA's betreft, maar ook, waar passend, het voorstellen van resoluties om op de agenda van deze vergaderingen te verschijnen in samenwerking met andere beleggers.

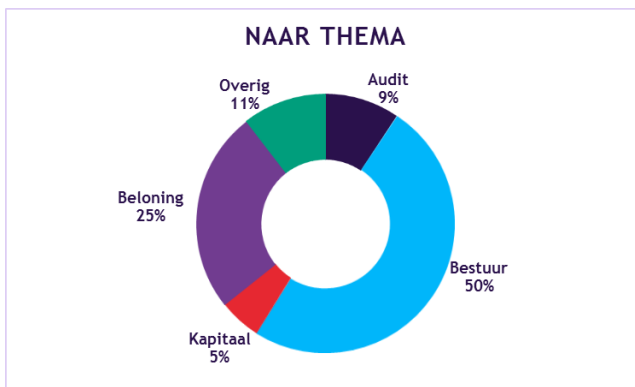
Tijdens het AGM-seizoen van 2018 heeft ACTIAM aandeelhoudersbesluiten ingediend voor de AVA's van zeven verschillende bedrijven in de Verenigde Staten. We hebben onze focusthema's klimaat, water en land gebruikt om onze selectie van resoluties te sturen. ACTIAM richtte zich op drie belangrijke merken van voedingsmiddelen en dranken met voorstellen met betrekking tot hun verpakkingsmethode vanwege de milieueffecten van niet-recycleerbare verpakkingen. De AVA's van zowel de Kraft Heinz Company (23 april 2018) als Mondelez International, Inc (16 mei 2018) zagen resoluties waarin werd opgeroepen tot een rapport over de milieueffecten van het gebruik van niet-recycleerbare verpakkingen.

Geen van beide resoluties kreeg de steun van een meerderheid, maar in het geval van Mondelez kreeg deze de steun van 31 procent van de uitgebrachte stemmen. Hoewel Mondelez niet verplicht zal zijn om het gevraagde rapport te produceren, zal dit het bedrijf er waarschijnlijk toe aanzetten om na te denken over zijn benadering van verpakking. De Mondelez-bijeenkomst was ook om een andere reden opmerkelijk: het was een zeldzaam voorbeeld van een onderneming die haar stem verloor op beloning van bestuurders. ACTIAM droeg zijn stemmen bij aan een meerderheid en merkte op dat het remuneratiebeleid geen enkele band had met duurzaamheidsfactoren.

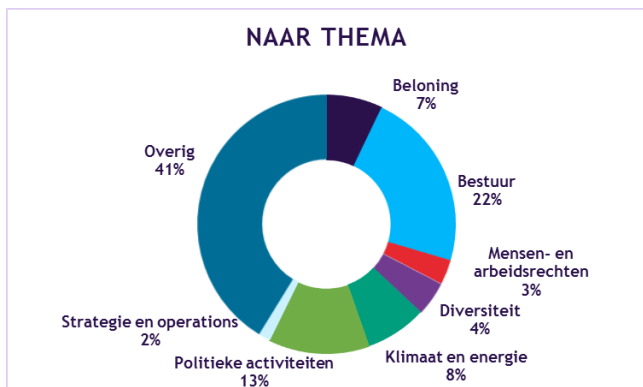
Stemmen - Totaal (2.161)

Stemmen - Tegen bestuursvoorstellen (3.692)

Stemmen - Gesteunde aandeelhoudersvoorstellen (325)

6. NIEUWE UITSLUITINGEN

6.1 BEDRIJVEN

Alle organisaties waarin ACTIAM namens haar klanten belegt, worden onderzocht op milieu-, sociaal en bestuurlijk gebied. De beoordelingscriteria voor deze onderwerpen staan in de Fundamentele Beleggingsbeginselen. Deze hebben betrekking op mensenrechten, fundamentele arbeidsrechten, corruptie, milieuvervuiling, wapens, klant- en productintegriteit en dierenwelzijn. De Fundamentele Beleggingsbeginselen komen voort uit internationale verdragen, overeenkomsten en 'best practices' en zijn te vinden op onze website.

Op grond van deze beginselen hebben wij in het tweede kwartaal van 2018 10 nieuwe bedrijven uitgesloten:

- **Bloomberry Resorts Corporation:** de onderneming haalt meer dan 10% van de omzet uit gokactiviteiten en is daarom op basis van het beleid omtrent product- en klantintegriteit uitgesloten.
- **China Avionics Systems:** dit is een dochteronderneming van AviChina Industry & Technology. Gegeven het beleid omtrent moeder- en dochterondernemingen krijgt China Avionics Systems dezelfde status als de moederonderneming, die is uitgesloten in verband met betrokkenheid bij controversiële wapenproductie.
- **China Spacesat:** het bedrijf is een producent van (non-dual-use) clusterwapens. Clusterwapens worden in het wapenbeleid van ACTIAM als een controversieel wapen beschouwd, waardoor het bedrijf is uitgesloten van beleggingen.
- **Inner Mongolia Yitai Coal:** de omzet van het bedrijf uit stoomkolen bedraagt meer dan 90% van de totale omzet. Dit is aanzienlijk hoger dan ACTIAM's drempel van 15% en is daarom op basis van het milieubeleid uitgesloten.
- **Leidos Holdings:** Leidos beheert en exploiteert kernwapenfaciliteiten en is daarom op basis van het wapenbeleid van ACTIAM uitgesloten.
- **Petrobras Distribuidora:** het bedrijf is beschuldigd van corruptie en het witwassen van geld in Brazilië met hoge acquisitie- en aannemingskosten en belastinggeschillen met meerdere Braziliaanse overheidsinstanties en federale overheden. Petrobras is daarom op basis van het beleid omtrent corruptie uitgesloten.
- De volgende bedrijven zijn in hun energievoorziening voor meer dan 50% afhankelijk van kolen. Op basis van het energietransitiebeleid komen deze bedrijven in aanmerking voor responsief engagement. De kansen op succesvol engagement worden echter als minimaal beoordeeld, waardoor er is besloten om direct over te gaan tot uitsluiting:
 - Shanxi Xishan Coal and Electricity Power Co Ltd,
 - Shenergy Company Ltd,
 - Shenzhen Energy Group Co Ltd
 - Zhejiang Zheneng Electric Power Co Ltd

Nieuwe uitsluitingen t.o.v. vorige kwartaal per onderwerp

Onderwerp	2018-Q2
 Mensenrechten	0
 Fundamentele arbeidsrechten	0
 Corruptie	2
 Milieu	5
 Wapens	2
 Klant- en productintegriteit	1
 Dierenwelzijn	0

6.2 LANDEN

Staatsobligaties zijn een belangrijke beleggingscategorie bij ACTIAM en vormen een essentieel onderdeel van de strategie voor verantwoord beleggen. Onze Fundamentele Beleggingsbeginselen geven onze ESG-criteria aan op het gebied van milieu, maatschappij en bestuur die wij meewegen bij onze beleggingsbeslissingen. Meer concreet gaat het om onderwerpen zoals de rechten van de mens, corruptie, het milieu en wapens.

In het eerste halfjaar van 2018 zijn de Fundamentele Beleggingsbeginselen heroverwogen en aangepast. Gezien de overlap in uitgesloten landen op basis van de Corruption Perceptions Index en World Governance Indicators, is besloten om niet langer met de Corruption Perception Index als uitsluitingscriterium te werken. De andere uitsluitingscriteria (wapenembargo en status “niet vrij”) zijn ongewijzigd gebleven. Op grond van de aangepaste beginselen hebben wij in het tweede kwartaal van 2018 19 nieuwe landen ingesloten:

- Bolivia
- Dominicaanse Republiek
- Ecuador
- Guatemala
- Honduras
- Ivoorkust
- Kenia
- Madagaskar
- Malawi
- Mexico
- Nepal
- Nicaragua
- Niger
- Oeganda
- Oost-Timor
- Papoea-Nieuw-Guinea
- Paraguay
- Sierra Leone
- Togo

7. APPENDIX: UITSLUITINGSLIJSTEN

7.1 BEDRIJVEN

Uitsluitingslijst bedrijven

Bedrijf	Sector	Regio ⁹							
Adani Ports and Special Economic Zone	Transport	Opkomende markten				•			
Aeromet Rocketdyne Holdings, Inc.	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					•		
Aerotech SA	Kapitaalgoederen	Europa					•		
Airbus Group Finance BV	Kapitaalgoederen	Europa					•		
Airbus Group SE	Kapitaalgoederen	Europa					•		
Alpha Natural Resources, Inc.	Energie	Noord-Amerika				•			
Altria Group	Voedsel, dranken & tabak	Noord-Amerika						•	
Aluminum Corporation of China Ltd.	Grondstoffen	Opkomende markten				•			
ArcelorMittal SA	Grondstoffen	Europa				•			
Arch Coal, Inc.	Energie	Noord-Amerika				•			
Aryt Industries Ltd.	Kapitaalgoederen	Europa					•		
Ashot Ashkelon Industries Ltd.	Kapitaalgoederen	Europa					•		
AviChina Industry & Technology Company Limited	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					•		
Babcock International Group PLC	Zakelijke dienstverlening	Europa					•		
BAE Systems PLC	Kapitaalgoederen	Europa					•		
Bank Vtb Pao	Banken	Opkomende markten	•						
Banpu Public Company Limited	Energie	Opkomende markten				•			
Barrick Gold Corporation	Grondstoffen	Noord-Amerika				•			
BAT Capital Corp	Voedsel, dranken & tabak	Europa						•	
BAT Intl Finance Plc	Voedsel, dranken & tabak	Europa						•	
Beijing Capital International Airport Company	Transport	Opkomende markten			•				
Berjaya Sports Toto Berhad	Dienstverlening	Opkomende markten						•	
Bharat Heavy Electricals	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					•		
Bloomberry Resorts	Dienstverlening	Opkomende markten						•	
British American Tobacco (Malaysia) Berhad	Voedsel, dranken & tabak	Opkomende markten						•	
British American Tobacco PLC	Voedsel, dranken & tabak	Europa						•	
BWX Technologies, Inc.	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					•		
Centrais Eletricas Brasileiras SA	Nutsbedrijven	Noord-Amerika		•		•			
China Avionics Systems Co., Ltd.	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					•		
China Coal Energy Company Limited	Energie	Opkomende markten				•			
China Mobile Limited	Telecommunicatie	Opkomende markten	•		•				
China Petroleum & Chemical Corporation (SINOPEC)	Energie	Opkomende markten	•						
China Power International Development	Nutsbedrijven	Opkomende markten				•			
China Resources Power Holdings	Nutsbedrijven	Opkomende markten				•			
China Shenhua Energy Company Limited	Energie	Opkomende markten				•			
China Spacesat Co., Ltd.	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					•		
Coal India	Energie	Opkomende markten	•			•			
Compagnie Financière Richemont SA	Consumptiegoederen en kleding	Europa					•		
CONSOL Energy Inc.	Energie	Noord-Amerika				•			
Continental Resources	Energy	Noord-Amerika				•			
Crown Resorts Limited	Dienstverlening	Azië-Pacific						•	
Daicel Corporation	Grondstoffen	Azië-Pacific					•		
Dassault Aviation SA	Kapitaalgoederen	Europa					•		
DICK's Sporting Goods, Inc.	Retail	Noord-Amerika					•		
DMCI Holdings	Kapitaalgoederen	Opkomende markten				•			
DTE Energy Company	Nutsbedrijven	Noord-Amerika				•			
Eastern Co SAE	Voedsel, dranken & tabak	Opkomende markten						•	
ENEA SA	Nutsbedrijven	Europa				•			
Exxaro Resources Limited	Energie	Opkomende markten				•			
Federal State Unitary Enterprise SPLAV State Research & Production Association	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					•		
Fluor Corporation	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					•		
Freeport-McMoRan Inc.	Grondstoffen	Noord-Amerika	•			•			
G4S International Finance PLC	Zakelijke dienstverlening	Europa	•						

⁹ Onder de regio Azië-Pacific vallen de volgende landen: Australië, Hong Kong, Japan, Nieuw Zeeland en Singapore

G4S PLC	Zakelijke dienstverlening	Europa	●						
Galaxy Entertainment Group Ltd	Dienstverlening	Azië-Pacific						●	
Gazprom PAO	Energie	Opkomende markten			●				
General Dynamics Corporation	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					●		
Genting Bhd.	Dienstverlening	Opkomende markten						●	
Genting Malaysia Berhad	Dienstverlening	Opkomende markten						●	
Genting Plantations Berhad	Food, Beverage & Tobacco	Opkomende markten						●	
Genting Singapore Plc	Dienstverlening	Azië-Pacific						●	
Greek Organisation Of Football Prognostics S.A.	Dienstverlening	Opkomende markten						●	
Grupo México S.A.B. de C.V.	Grondstoffen	Opkomende markten	●						
Guangdong Investment Ltd.	Nutsbedrijven	Opkomende markten			●				
GVC Holdings	Dienstverlening	Europa						●	
Hanwha Corporation	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					●		
Hanwha Techwin Co Ltd	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					●		
Harris Corporation	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					●		
Honeywell International Inc.	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					●		
Huadian Power International Corporation Ltd.	Nutsbedrijven	Opkomende markten			●				
Huaneng Power International Inc.	Nutsbedrijven	Opkomende markten			●				
Huntington Ingalls Industry	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					●		
Imperial Brands Finance PLC	Voedsel, dranken & tabak	Europa						●	
Imperial Brands PLC	Voedsel, dranken & tabak	Europa						●	
Inner Mongolia Yitai Coal Co., Ltd.	Energie	Opkomende markten					●		
IOI Corporation Berhad	Voedsel, dranken & tabak	Opkomende markten	●			●			
Itc Limited	Voedsel, dranken & tabak	Opkomende markten						●	
Jacobs Engineering Group Inc.	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					●		
Japan Tobacco Inc.	Voedsel, dranken & tabak	Azië-Pacific						●	
Jardine Cycle & Carriage Limited	Retail	Azië-Pacific				●			
Jastrzebska Spolka Weglowa Spolka Akcyjna	Grondstoffen	Opkomende markten				●			
Jiangxi Copper Co Ltd-H	Grondstoffen	Opkomende markten				●			
Kangwon Land Inc	Dienstverlening	Opkomende markten						●	
Kingston Financial Group LTD	Gediversifieerde financiële dienstverlening	Azië-Pacific						●	
Kt&G Corporation	Voedsel, dranken & tabak	Opkomende markten						●	
Kuala Lumpur Kepong Berhad	Voedsel, dranken & tabak	Opkomende markten	●	●					
Larsen & Toubro Ltd.	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					●		
Las Vegas Sands Corp.	Dienstverlening	Noord-Amerika						●	
Leidos Holdings	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					●		
Leonardo Finmeccanica SpA	Kapitaalgoederen	Europa					●		
Lockheed Martin Corporation	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					●		
MDU Resources Group, Inc.	Nutsbedrijven	Noord-Amerika			●				
Melco Resorts & Entertainment Limited	Dienstverlening	Azië-Pacific						●	
Mgm China Holdings Limited	Dienstverlening	Azië-Pacific						●	
Mgm Resorts International	Dienstverlening	Noord-Amerika						●	
Motovilkha Plants JSC	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					●		
NiSource Inc.	Nutsbedrijven	Noord-Amerika			●				
Nk Rosneft' Pao	Energie	Opkomende markten	●						
Norilsk Nickel	Grondstoffen	Opkomende markten			●				
NORINCO International Cooperation Ltd.	Kapitaalgoederen	Opkomende markten					●		
Northrop Grumman Corporation	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					●		
Novomatic Ag	Dienstverlening	Europa						●	
NTPC Ltd.	Nutsbedrijven	Opkomende markten				●			
Oil and Natural Gas Corporation	Energie	Opkomende markten	●	●		●			
ONGC Videsh Ltd.	Energie	Opkomende markten	●						
Orbital ATK, Inc.	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika					●		
Paddy Power Betfair Plc	Dienstverlening	Europa						●	
PAO Severstal	Grondstoffen	Opkomende markten			●				
Petrobras Distribuidora S.A.	Energie	Opkomende markten				●			
PetroChina Company Ltd.	Energie	Opkomende markten	●		●	●			
Petróleo Brasileiro S.A. - Petrobras	Energie	Opkomende markten			●				
Petróleos Mexicanos	Energie	Opkomende markten			●				
PGE Polska Grupa Energetyczna SA	Nutsbedrijven	Opkomende markten							
Philip Morris International Inc.	Voedsel, dranken & tabak	Noord-Amerika				●			
Poongsan Corporation	Grondstoffen	Opkomende markten					●		
Porsche Automobil Holding SE	Autoproducenten	Europa			●	●		●	
Posco	Grondstoffen	Opkomende markten			●				
Posco Daewoo	Kapitaalgoederen	Opkomende markten			●				
PT Adaro Energy Tbk	Energie	Opkomende markten				●			
PT Astra International Tbk	Autoproducenten	Opkomende markten				●			
Pt Gudang Garam Tbk	Voedsel, dranken & tabak	Opkomende markten						●	
Pt Hanjaya Mandala Sampoerna Tbk	Voedsel, dranken & tabak	Opkomende markten						●	

PT United Tractors Tbk	Energie	Opkomende markten							●					
Raytheon Company	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika											●	
Reynolds American Inc.	Voedsel, dranken & tabak	Noord-Amerika												●
Rheinmetall AG	Kapitaalgoederen	Europa											●	
Rio Tinto Finance PLC	Grondstoffen	Europa	●							●				
Rio Tinto Ltd.	Grondstoffen	Azië-Pacific	●							●				
Rio Tinto PLC	Grondstoffen	Europa	●							●				
Rockwell Collins, Inc.	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika											●	
Rolls-Royce Holdings PLC	Kapitaalgoederen	Europa											●	
Safran SA	Kapitaalgoederen	Europa											●	
Sands China Ltd.	Dienstverlening	Azië-Pacific												●
Sberbank Rossii Pao	Banken	Opkomende markten	●											
Serco Group PLC	Zakelijke dienstverlening	Opkomende markten											●	
Shanghai Industrial Holdings Limited	Kapitaalgoederen	Opkomende markten												●
Shanxi Xishan Coal and Electricity Power Co., Ltd.	Energie	Opkomende markten								●				
Shenergy Company Limited	Energie	Opkomende markten								●				
Shenzhen Energy Group Co., Ltd	Energie	Opkomende markten								●				
Singapore Technologies Engineering Ltd.	Kapitaalgoederen	Azië-Pacific												●
Sinopec Group Overseas Development 2013 Ltd.	Energie	Opkomende markten	●											
Sinopec Group Overseas Development 2015 Ltd.	Energie	Opkomende markten	●											
Sjm Holdings Limited	Dienstverlening	Azië-Pacific												●
South32 Limited	Grondstoffen	Azië-Pacific								●				
Southern Copper Corporation	Grondstoffen	Opkomende markten	●	●						●				
Swedish Match Ab	Voedsel, dranken & tabak	Europa												●
Tabcorp Holdings Limited	Dienstverlening	Azië-Pacific												●
Tatts Group Limited	Dienstverlening	Azië-Pacific												●
Tauron Polska Energia	Nutsbedrijven	Opkomende markten								●				
Textron Inc.	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika											●	
Thales SA	Kapitaalgoederen	Europa											●	
The Boeing Company	Kapitaalgoederen	Noord-Amerika											●	
The Kroger Co.	Voeding en detailhandel	Noord-Amerika											●	
The Tata Power Company Limited	Nutsbedrijven	Opkomende markten								●				
Tokyo Electric Power Company Holdings, Inc.	Nutsbedrijven	Azië-Pacific	●											
Transneft' Pao	Energie	Opkomende markten	●											
Tsogo Sun Holdings Limited	Dienstverlening	Opkomende markten												●
Vedanta Limited	Grondstoffen	Opkomende markten	●							●				
Vedanta Resources PLC	Grondstoffen	Europa	●							●				
Volkswagen AG	Autoproducenten	Europa								●	●			●
Volkswagen Bank GmbH	Autoproducenten	Europa								●	●			●
Volkswagen Financial Services AG	Autoproducenten	Europa								●	●			●
Volkswagen International Finance NV	Autoproducenten	Europa								●	●			●
Volkswagen Leasing GmbH	Autoproducenten	Europa								●	●			●
Wal-Mart de Mexico S.A.B. de C.V.	Voeding en detailhandel	Opkomende markten								●	●			
Wal-Mart Stores Inc.	Voeding en detailhandel	Noord-Amerika								●				
William Hill Plc	Dienstverlening	Europa												●
Wynn Macau, Limited	Dienstverlening	Azië-Pacific												●
Wynn Resorts, Limited	Dienstverlening	Noord-Amerika												●
Yanzhou Coal Mining Company Ltd.	Energie	Opkomende markten								●				
Zhejiang Zheneng Electric Power Co., Ltd	Energie	Opkomende markten								●				
Zijin Mining Group Co. Ltd.	Grondstoffen	Opkomende markten	●							●				

7.2 STAATSOBLIGATIES

Uitsluitingslijst landen

Land				
Afghanistan			●	●
Algerije			●	●
Angola			●	●
Azerbeidzjan			●	●
Bahrein			●	
Bangladesh				●
Brunei			●	
Burundi			●	●
Cambodja			●	●
Centraal-Afrikaanse Republiek	●		●	●
China	●		●	

Cuba		•	•
Democratische Republiek Congo		•	•
Djibouti		•	•
Egypte	•	•	•
Equatoriaal Guinea		•	•
Eritrea	•	•	•
Ethiopië		•	•
Gabon		•	•
Gambia		•	•
Guinea			•
Guinea-Bissau			•
Haïti			•
Irak		•	•
Iran	•	•	•
Israël		•	
Jemen	•	•	•
Kameroen		•	•
Kazachstan		•	
Kirgizië			•
Komoren			•
Laos		•	•
Libanon			•
Liberia			•
Libië	•	•	•
Mali			•
Marokko		•	
Mauritanië		•	•
Moldavië		•	
Mozambique			•
Myanmar	•		•
Nigeria			•
Noord-Korea	•	•	•
Oekraïne		•	•
Oezbekistan		•	•
Oman		•	
Pakistan		•	•
Palestina (West Bank en Gaza)		•	•
Qatar		•	
Republiek Congo		•	•
Rusland	•	•	•
Rwanda		•	
Saoedi-Arabië		•	
Soedan	•	•	•
Somalië	•	•	•
Swaziland		•	•
Syrië	•	•	•
Tadzikistan		•	•
Thailand		•	
Tsjaad		•	•
Turkije		•	
Turkmenistan		•	•
Venezuela		•	•
Verenigde Arabische Emiraten (VAE)		•	
Vietnam		•	
Wit-Rusland	•	•	•
Zimbabwe	•		•
Zuid-Soedan	•	•	•

8. DISCLAIMER

Deze Disclaimer is van toepassing op de in dit document opgenomen commerciële informatie (hierna: de Informatie) die door ACTIAM N.V. (hierna: ACTIAM) aan de ontvanger wordt aangeboden. Door het in ontvangst nemen van deze Informatie accepteert de ontvanger de toepasselijkheid van deze Disclaimer. ACTIAM streeft ernaar nauwkeurige en actuele informatie te verschaffen uit betrouwbaar geachte bronnen. ACTIAM kan echter de nauwkeurigheid en volledigheid van de Informatie niet garanderen en aan de Informatie kunnen geen rechten worden ontleend. De Informatie kan technische of redactionele onnauwkeurigheden of typografische fouten bevatten. ACTIAM geeft geen garanties, expliciet of impliciet, aangaande de vraag of de Informatie die middels deze presentatie en/of dit document verkregen is nauwkeurig, volledig of actueel is. ACTIAM is niet verplicht om de verstrekte Informatie bij te werken of onnauwkeurigheden of fouten te herstellen. De ontvanger zal ACTIAM inclusief haar bestuurders, management en medewerkers niet aansprakelijk stellen voor eventuele tekortkomingen in deze Informatie. De waarde van beleggingen kan fluctueren en resultaten behaald in het verleden bieden geen garantie voor de toekomst. Het bespreken van risico's in de Informatie dient niet beschouwd te worden als een volledige opsomming van alle voorkomende risico's. De hier vermelde Informatie dient door de ontvanger niet te worden geïnterpreteerd als zakelijk, financieel, beleggings-, hedging-, handels-, juridisch, regelgevend, belasting-, of boekhoudkundig advies. De belegger dient zelf elders onafhankelijk advies in te winnen. Ook dient deze informatie niet beschouwd te worden als een aanbod om producten te kopen, te verkopen of te investeren. Op producten en diensten genoemd in deze Informatie zijn mogelijk specifieke voorwaarden van toepassing die geraadpleegd dienen te worden voordat tot een transactie besloten wordt. De ontvanger van de Informatie is zelf verantwoordelijk voor de wijze waarop de ontvanger de Informatie gebruikt. De op die Informatie gebaseerde beslissingen zijn voor rekening en risico van de ontvanger. Deze Informatie wordt de ontvanger uitsluitend aangeboden voor eigen gebruik en de ontvanger zal deze Informatie slechts aan derden ter beschikking stelling na schriftelijke toestemming van ACTIAM. Nederlands recht is van toepassing op deze Disclaimer.